לעילוי נשמות
מאיר וצ'רנה פרידמן
טהורי הלב
תנצב"ה

סיכום סוגיית "פטורי דאתו לידי חיוב חטאת"

הרב יעקב פיינגולד

א. פתיחה – הצגת השיטות

נאמר במשנה (שבת ב.): "יציאות השבת שתיים שהן ארבע בפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ". פירוש הדברים הוא שלכל אחד מהצדדין, לבעה"ב ולעני, יש שתי פעולות שהן איסור דאורייתא, הוצאה שלמה והכנסה שלמה, ושתי פעולות שאסורות רק מדרבנן, כשהוא עושה רק חלק מהפעולה.

הגמ' שואלת: כשעושה רק חלק מהפעולה – יש הרי גם את בן זוגו שמשלימו, ומדוע לא מנית גם אותו? ועונה הגמ': התנא מנה רק את ה"פטורי דאתו לידי חיוב חטאת"

מי הם אלו שמנתה אותם ונקראים "פטורי דאתו לידי חיוב חטאת"? שלוש דרכים עיקריות יש בראשונים. לפי רש"י – העוקר, לפי תוס' – המעביר, ולפי הרמב"ן – המניח.

ניתן להגדיר את שלושת הדעות כשתי קבוצות:

קבוצה א' – התוס' והרמב"ן – המשנה באה להוציא מהו"א שיש בהוצאה זו שע"י שניים חיוב חטאת, ולכן – מבין השניים היא מונה את אותה פעולה שהיא הגורמת לחיוב במלאכת הוצאה, בה היה אפשר לטעות ולחשוב שיהיה בגינה חיוב מדאורייתא – ומלמדת המשנה שאין זה כך, ושהאדם פטור. לפי תוס', זהו המעביר, ואילו לפי הרמב"ן, זה המניח.

קבוצה ב' – רש"י – המשנה באה ללמד על קיומן של פעולות נוספות שאסורות – מדרבנן – במקרה של שניים שהוציאו מבין השניים היא מונה את הפעולה ששייך לגזור לאסורה ע"מ למנעו מלבוא לידי חיוב חטאת ואיזוהי? – זוהי העקירה. שרק בה אפשר לדבר על אפשרות של טעות וביצוע המלאכה כולה.

ומביא רש"י את דעת רבותיו לפיהם זוהי פשיטת היד, בין מלאה (ע"מ להוציא) ובין ריקה (ע"מ להכניס). דין זה של איסור חכמים אפילו פשיטת יד ריקנית הינו בלא ספק חידוש גדול.

ב. בירור בדברי רש"י

המובן הפשוט של הצורך של רש"י להביא כאן את דעת רבותיו הוא שרש"י, בהסברו שלו, יוצר אי סימטריה בסדר המשנה. בסיפא – לא – 2 דעני ו-2 דבעה"ב כמו ברישא אלא לסירוגין – עקירת עני ועקירת בעה"ב.

בהתבוננות בדברי רש"י נראה לכאורה ש"מכלל הן את שומע לאו", כלומר – מדבריו של רש"י יוצא ששני דברים, דרכים, אין הוא אומר בביאור מגמת המשנה להביא "פטורי דאתו לידי חיוב חטאת", ומהביאו את דעת רבותיו ע"מ ליישב את סדר המשנה על אף החידוש הגדול שבהם רואים שעקרונית היתה לו דרכו זו ושלא להביא אחת משתי אפשרויות אחרות שהיו בפניו.

מגמתנו כעת תהיה לפרט 2 דרכים אלו שלכאורה יכול היה רש"י לאמרם, ובהם נראה גם שאי הבאתו אותן אינה בגלל שחשב שאינן נכונים. עובדה זו תובילנו לומר שכנראה שהבין רש"י שלא נכון לבאר כך את המשנה, ואשר על כן מבאר הוא אותה בדרך אחרת. וצ"ב מדוע.

וזה החילונו בעז"ה:

דרך א' שלא הלך בה רש"י:

רש"י לא רצה להסביר כתוס' וכרמב"ן שהיתה הו"א על אחד מהם שחייב מדאורייתא וקמ"ל המשנה שפטור. היה מקום ליישב זאת בכך

שנאמר שלפי רש"י במציאות זו של שותפות בין 2 אין כלל הו"א שיהיה חיוב דאורייתא אולם לכאורה אין זה נכון. שהרי:

הגמ' בהמשכה מביאה פסוק שממנו למדים ששניים שעשו יחד את ההוצאה – אינם חייבים. מובן הדבר – שכן היתה הו"א צודקת שיהיה חיוב דאורייתא כששניהם עשו המלאכה. ורש"י עצמו מבאר את ההו"א הנ"ל – בגמ' פסחים דף פה. – שלולי פסוק זה הייתי חושב **שעקר** והעביר בלי להניח – יהיה חייב מדאורייתא.

ולמה א"כ לא יבאר רש"י שאת זה באה משנתנו להשמיע?

דרך ב' שלא הלך בה רש"י:

הדרך בה הלך רש"י בביאור הסיפא היא – שמחדשת המשנה שבשותפות שניים בהוצאה **קיים** אסור דרבנן.

נקדים: בבואנו לדבר על גזירת חכמים במלאכת הוצאה 2 אפשרויות ישנן:

אפ' א' – הוצאת חפץ בשניים – אסרו חכמים, כדי שלא יבואו אנשים להתיר הוצאה בשבת. אסור זה – ברור שהטילוהו על 2 האנשים השותפים בהוצאה.

אפ' ב' – חכמים רצו למנוע אפשרות שיבוא בהוצאה זו עצמה לעשות את המלאכה לבד בשלמותה. לדרך זו ברור שמי מהשניים שאע"פ ששותף אין בו חשש לביצוע המלאכה בשלמותה – לא הטילו עליו איסור.

בביאור גזירת חכמים שבמשנה הלך רש"י בדרך השניה. ואומר, שחשש זה לביצוע המלאכה בשלמותה קיים רק על העוקר. לביצוע המלאכה בשלמותה חייבים את ההתחלה.

ונשאל – האם מובן הדבר שלרש"י אין תקנת חכמים לאסור את עצם פעולת ההוצאה ע"י שניים?

ונאמר ודאי שאין זה נכון:

הגמ' בדף ג: דנה במקרה של אדם שעקר והעביר את החפץ לפני

השקיעה – שאסור לו מדרבנן להניח החפץ ברשות השניה בשבת. ומבאר רש"י את מקור דין זה – ממשנתנו הכותבת בסיפא – "שניהם פטורים" – כלו' – אבל אסורים. איסור זה של הנחה מובנו שקיים איסור עצמי מדרבנן על כל חלקי ההוצאה – גם לאותם שאין בהם חשש לעשיית המלאכה בשלמותה. כלו' – כדרך הראשונה.

בראשית נשאל – האם ניתן להבין ששתי גזירות חכמים ישנן? אחת כללית – "איסור הוצאה בשניים" שכמובן כוללת גם את העוקר ובנוסף לה אחת פרטית נוספת על העוקר בפנ"ע?

ונאמר – שלכאורה ודאי שיתכן הדבר, שהרי אותו אחד בו קיים חשש שיגיע לאיסור חטאת קיים במעשהו סרך איסור ולא מן הנמנע שבנוסף לאיסור הכללי יטילו עליו חכמים איסור מיוחד לו שבגדול בחומרתו.

אולם נשאל – אם מבין רש"י שאכן קיימת גזירת חכמים על עצם איסור ההוצאה בשניים – למה אינו יכול לבאר שזהו תוכן האיסור דרבנן שבסיפא, ו"פטורי דאתו לידי חייב חטאת" זהו מובנו – שיבואו אנשים בפעמים אחרות לעבור על האיסור.

אלא, שאפה"ל, שאם זוהי גזירת חכמים עליה מדברת המשנה – הרי שלא אמורה להיות עדיפות לאחד ע"פ השני – **שניהם** אסורים לעשות המלאכה ביחד, ושניהם אתוי לידי חיוב חטאת. אולם 2 אפשרויות ישנן לכאורה כן לבאר כך את איסור החכמים שבמשנה ולמה אותן לא אמר רש"י –

אפ' א' – השפת אמת – את תרוץ הגמ' פטורי דאתו לידי חיוב חטאת קחשיב – ניתן לבאר בדרך רביעית שלעומת הבנת המקשן ששנתה המשנה רק את אחד הצדדים עונה לו התרצן שכוונת המשנה היתה למנות את שניהם כאחד – שאת כל **ההוצאה** הנעשית ע"י שניהם אסרו חכמים.

אפ' ב' – ניתן היה לבאר שאמנם האיסור הוא על שניהם אך המשנה מנתה את האחד המבצע את עיקר המלאכה – המעביר שזוהי הפעולה שהיא עיקר מה שבאו חכמים לאסור בגזירתם.

ואמרנו – בדרכו של השפת אמת רואים אנו שלא רק רש"י לא הלך אלא אף שאר הראשונים ויש מקום לומר מכיון שבפשט לשון הגמרא מדוייק לכאורה שלא כמותו:

הגמ' כותבת – פטורי דאתו לידי חיוב חטאת קחשיב ושלא אתו לידי חיוב חטאת לא קחשיב.

כלו' – במפורש כותבת ששיירה את אחד הצדדים שהוא פטור דלא אתוי לידי חיוב חטאת!

אולם מ"מ עדיין יקשה לנו מדוע לא הלך רש"י בדרך השניה שהעלינו.

נפתח כעת מערכה קטנה מתוכה נרצה בעז"ה לבוא לאפשרות בביאור דרכו של רש"י:

על דרכו של רש"י שפטורי דאתו לידי חיוב חטאת פירושו העקירות שאל תוס' שאלה עקרונית אחת שלכאורה בעקירה אין דרא של חיוב חטאת.

ושאלנו – לכאורה רש"י מדבר על תחילת מהלך שחששו חכמים שלא יבוא לסיימו.

הרמב"ן – שואל ג"כ כשאלת תוס' אולם לא על רש"י כ"א על רבותיו – שאין פה תחילה של המעשה האסור וניתן לשאול מדוע.

ואפ"ל – לתוס', כפי שבארנו בסוגייה הקודמת – מלאכת הוצאה הנה **העברת החפץ** ממקום למקום וא"כ העקירה הנה רק אמצעי לאפשר את ההעברה, ואין בה עדיין סרך חטאת וברור לתוס' שדרכו של רש"י זוקקת שתתחיל את הדבר האסור ועקירה בעלמא אינה החפצא האסור.

לעומתו – לרמב"ן – הגדרת המלאכה הנה "נשיאת משא"

ונשאל – האם הגיוני לומר שלפיו המניח אמור להיות חייב מדאורייתא?

ונאמר – ודאי, כיון שכל התהליך הנו יחידה אחת של משא. כגוש אחד – שכולו כאחד מתחייב ברגע סיומו.

וא"כ – לרמב"ן העקירה כן הנה חלק מהמלאכה, ולכן יקשה לו רק על רבותיו – להם אף ההושטה הרי ק נית אסורה.

אך רש"י – יש מקום לומר שדרך אחרת לו בהבנת תכנה של המלאכה. בהתבוננות בסגנון דבריו במשנה רואים שמדבר כל הזמן על עקירה והנחה ויש מקום לומר שלפי רש"י הגדרת המלאכה הנה "עקירה והנחה". ההעברה הנה רק המגמה, אשר ביצועה בפועל הוא העקירה וההנחה. וההיגיון בכך – שתכנה של מלאכת הוצאה הנה שינוי בחפץ – כפי שביארנו באור זרוע בסוגיה הקודמת וברור אם כן שבעקירה יש גררא דחיוב חטאת שהרי העקירה היא חלק ממשי מהמלאכה ונכון לומר בה שגזרו חכמים שלא יסיימנה.

ע"פ דברנו אלה יבואר למה בחר רש"י דוקא בדרך זו לבאר את הסיפא:

לפי רש"י הפעולה בה היתה הו"א לחייב מדאורייתא אינה של אי הצדדים אלא של שניהם

וא"ת והרי בגמ' פסחים משמע ברש"י שהעוקר והמעביר אמור היה להיות חייב – נכון. אולם מי אמר שרק המעביר? אולי גם המניח! וכך קצת משמע בפרוש רש"י על הגמ' דף צג. שבעוקר ומניח זו מציאות של "פלגא ופלגא",

ולפי רש"י הפעולה אותה אסרו חכמים בגזירתם שלא לעשות הוצאה בשניים היא פעולת שניהם בשווה. וא"כ בכל דרך שנלך בביאור המשנה – לא היתה אמורה למנות רק את אחד הצדדים!

מסיק רש"י – שצ"ל שמובן המניין שבמשנה הוא רצונה להשמיע לנו שע"ג התקנה היסודית הוסיפו חכמים על אחד הצדדים אסור נוסף מדרבנן והוא – אסור על העוקר בגלל החומרה שבמעשהו שלא יבוא לידי חיוב חטאת.

וה' יאיר עינינו בתורתו.